

УДК 347. 645.12

А. С. Романова

ДЕОНТОЛОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЮДИНИ В ПРИРОДНО-ПРАВОВОМУ ПРОСТОРІ

Деонтологічна діяльність людини в природно-правовому просторі залежить від особливостей формування її правосвідомості в природно-правовому просторі, що у свою чергу прямо впливає на правову поведінку людини. Зазвичай деонтологічну діяльність людини, як і її поведінку, можна умовно поділити на позитивну (правомірну) і негативну (праволомну). Важливою проблемою є спрямування діяльності людини в природно-правовому просторі в напрямі ціннісного результату, адже за умови, що в суспільстві домінує конформізм, споживацькі настрої зумовлюють виникнення специфічних негативних трансформацій нормативно-ціннісної шкали діяльності людини.

З огляду на те, що основною ідеєю й метою функціонування природно-правового простору беззаперечно є забезпечення гармонійного існування людини в межах цього простору й реалізація її потреб і невід'ємних природних прав, варто акцентувати увагу на природі людини й особливостях її життєдіяльності, щоб мати змогу вести мову про конкретні особливості прояву людиною своїх внутрішніх властивостей через правову поведінку як у межах природно-правового простору, так і буттєвого.

Дискусійним та актуальним є питання про те, чи змінюється природа людини або ж вона залишається незмінною. Розкриття цього питання має принципове значення для розуміння природи й сутності людини, її природних прав, адже за умови стабільності природи людини можна стверджувати про стабільність її природних прав, тобто прав, відсутність яких руйнує саму природу й сутність людини [1, с. 94].

Варто зазначити, що в питанні про природу людини важливо зрозуміти ще й природу праволомної поведінки людини, а також шляхи її усунення. Норми природного права можуть лише відреагувати на праволомну поведінку людини. І тут виникає питання про прогалини в позитивному праві, коли необхідна юридична норма відсутня взагалі, а потрібно врегулювати певні відносини. Значить, людина повинна орієнтуватися на принципи права загалом, а отже, на норми природного права, і в результаті такого орієнтування законодавець зможе прийняти необхідну норму на основі норми природного права.

Якщо вважати, що така поведінка зумовлена природою, то виникає питання про те, чи варто її усувати, адже, можливо, за допомогою проявів праволомності людина випробовується, встановлюється її справжнє «Я». Ствердна відповідь на це питання означає, що праволомну поведінку фактично не можна перебороти, боротьба з нею за допомогою позитивного права й закону є безперспективною. Або ж, навпаки, причини праволомної поведінки людини пов'язані з конкретно-історичною формою існування людини. Інакше кажучи, праволомна поведінка людини обумовлена не її незмінною природою, а конкретно-історичними, соціально-економічними умовами, у яких вона живе. Тому, як би банально це не звучало, однією

з причин праволомної поведінки є соціально-економічна нерівність людей. Відповідно, як тільки цю соціально-економічну нерівність буде подолано, зменшиться відсоток праволомної поведінки [2, с. 72].

Аналізуючи причини праволомної поведінки людини, дослідники найчастіше аргументують (нерідко й виправдовують) таку поведінку відсутністю гідних соціальних умов життя, тобто відсутністю практичної реалізації соціальних гарантій, що б допомогло усунути причини праволомної поведінки.

Таке розуміння проблеми є не зовсім вірним, адже злочини вчиняють не тільки соціально незахищені люди, а фактор соціальної незахищеності не є єдиною причиною праволомної поведінки людини. Крім того, існує слушна думка, що людина з нижчим майновим статусом не «зіпсована» благами цивілізації, а тому не має можливості, ні фінансової, ні фізичної, вчиняти певні праволовні дії, адже змушена думати про роботу, щоб забезпечити собі належні умови проживання, а також звертається часто до Бога з проханням про допомогу й намагається не порушувати норми моралі, релігійні норми, а отже, і норми природного права [3; 4]. У країнах із високим рівнем соціально-економічного розвитку, де права людини максимально дотримуються, праволомна поведінка проявляється досить часто й активно, тобто подолати її неможливо, як неможливо виховати ідеальну людину.

Важливо пам'ятати, що в природно-правовому просторі постійно відтворюються стосунки між людьми, що проявляються в психологічному й моральному ставленні людей один до одного, до об'єктів інтересів і потреб [5, с. 328]. Насамперед ідеться як про пізнавальну, так і ціннісно-оціночну поведінку людини. Така поведінково-діяльнісна сутність людини стосується духовно-культурної, морально-оціночної, психоемоційної та навіть суспільно-економічної, політичної й інших сфер життєдіяльності людини та є результатом пізнання й усвідомлення власних інтересів, інтересів суспільних груп людей і людської спільноти загалом.

Людське суспільство фактично пов'язано з природним правом, оскільки це право самоорганізується, а люди за своєю природою також схильні до самоорганізації. Права людини є основою природно-правового простору, тобто, якщо можна так сказати, природно-правовий простір функціонує як певна міра дотримання прав людини, які надані їй від природи, а також як міра істинності й відповідності поведінки людини нормам буттєвого простору. Людина в буттєвому й природно-правовому просторі наділена автономією, що полягає в пріоритеті її суб'єктивних прав.

Звичайно, позитивне право держави не може забезпечити людині високий рівень її індивідуалізації в суспільстві, наприклад, через нормативне закріплення прав та обов'язків, враховуючи особливості кожного індивіда. Як правило, за основу береться певна категорія людей (за фізичними, політичними, майновими, віковими, професійними особливостями). Якщо ж розглядати права людини, її існування за нормами природного права, то воно (право) індивідуалізує свої норми, надає й визнає автономію людини, дозволяючи щось одній людині й забороняючи це іншій. І тут мова не йде про певну нерівність на кшталт «чому йому можна, а мені ні», а йдеться про те, що ні вік, ні майновий стан, ні фізичні особливості, за якими люди можуть належати до певної групи, не можуть зрівняти людей у їхніх правах та умовах існування. Треба усвідомити, що саме переживає людина

в певний час свого життя і які виникають духовні, моральні причини її вчинків. Звичайно, на таке здатне лише природно-правове розуміння людини та її дій. Воно є ідеальним, проте всі норми позитивного права повинні хоча б віддалено повинні бути спрямовані на підтримання й збереження автономії людини.

Індивідуальні цінності, уподобання, менталітет, які притаманні конкретній соціально-культурній спільноті, дозволяють визначити людям свою самотність, залишатися самими собою, адже це веде до прояву й збереження індивідуальності, до формування власного бачення природно-правового простору як набору моральних, релігійних і духовних цінностей [6, с. 282].

Не потрібно змушувати людину визнавати конкретні природно-правові установки саме так, як ми їх бачимо, адже в конкретній спільноті людей, яка має багато спільного, як правило, однакові природно-правові цінності, хоча вони й визнаються та сприймаються по-різному, а отже, певні поведінкові аспекти, пов'язані з їх дотриманням, також різняться (наприклад, у різних релігійних течіях ім'я Всевишнього звучить по-різному, відрізняється й обрядово-традиційна складова, проте суть незмінна: віра у Вищу силу). І тому не варто людину «перекроювати» на власний розсуд, якщо її переконання не несуть зла й не порушують прав інших людей. Попри це необхідно враховувати, що людина, удосконалюючись, стверджуючи свою гідність, не повинна шкодити оточенню й зобов'язана враховувати інтереси всіх людей і норми буттєвого простору. За умови недотримання таких норм виникає питання про природно-правову відповідальність за свою поведінку. Від правильного трактування цієї проблеми залежить можливість поліпшення якості морально-правового становлення людини, оскільки кінцевою метою цього процесу є формування людини, яка усвідомлює відповідальність за свою поведінку й намагається реалізувати її шляхом, який не суперечить основоположним принципам і нормам природного права. Невід'ємною частиною активної природно-правової життєвої позиції людини є усвідомлення відповідальності перед суспільством за свої вчинки, що виступає спонуканням до формування духовно й морально багатой людини або, навпаки, може негативно впливати на людину.

На основі аналізу феноменів людини, права, держави, а також у процесі виявлення закономірностей та особливостей їх взаємодії й функціонування в природно-правовому просторі виникає необхідність означити шляхи подолання виявлених нами негативних тенденцій у взаємодії явищ, що криються у свідомості людини, яка може спрямувати свою діяльність як на подолання негативних, так і на розвиток позитивних аспектів власної життєдіяльності, забезпечуючи природно-правову гармонізацію буттєвого простору.

Сфера діяльності людини (зі знаком плюс чи мінус) залежить від формування й домінування певних ціннісних атиюдів у її свідомості. На нашу думку, вид правової поведінки людини (правомірна чи праволомна) залежить також від правової свідомості людини, тобто від того, який її вид домінує (правомірний або ж праволомний). Отже, і діяльність людини в природно-правовому просторі також буде або позитивною (прийнятною за всіма нормами природного права), або негативною, такою, що суперечить нормам природного права та, як наслідок, нормам позитивного права. Виходячи із цього, загальною метою процесу подолання

праволомної правової свідомості має стати не тільки підвищення довіри до права та його цінностей, а насамперед спрямування зусиль на усвідомлення й розуміння людиною норм природного права як першооснови її деонтологічної діяльності, а не чогось, що існує, проте ми його не бачимо, тому й сумніваємося в тому, що воно існує та ще й впливає на нашу життєдіяльність. Тобто важливо формувати активну правомірну поведінку й правову культуру людини загалом, а для цього необхідною є особлива політика суспільства й держави, спрямована на подолання виявлених тенденцій праволомного спрямування правової свідомості людини. Такий підхід є основою формування як правової культури, так і ціннісно-орієнтаційних особливостей деонтологічної діяльності людини, тому він повинен бути наділений владним, авторитетним характером, однак не може уподібнюватися тотальному примусу й контролю. Важливо також, щоб зберігалася й заохочувалася ініціативність людини, її можливо й помилкові, проте самостійні намагання осмислення необхідності правомірної діяльності й поведінки в природно-правовому просторі. Для цього варто застосовувати певні засоби стимулювання й заохочення правомірної діяльності людини.

Важливим напрямом подолання тенденцій до праволомної діяльності людини в природно-правовому просторі є врахування протилежності інтересів індивідів і соціальних груп, необхідності залагодження протиріч, які виникають між ними. Держава через уповноважені нею інститути повинна впроваджувати й розробляти гнучкі соціально-правові механізми коригування діяльності людини, засновані на природно-правових ідеях, здатності йти на поступки й компроміси, знаходити спільні інтереси всіх соціальних верств і груп. Це у свою чергу зумовить виникнення спільної потреби в правомірній діяльності, оскільки людина відчує не лише підтримку й заохочення за таку діяльність із боку держави, а й моральне задоволення й душевну гармонію. Вона відчуватиме себе частиною природно-правового простору й прагнутиме до його збереження й дотримання законів. Цей процес повинен бути системним, поєднувати кращі якості правої культури, а також здійснювати інтеграцію людини в систему природно-правових цінностей [2, с. 62], базуватися на високому ступені довіри людини до політичної й правової системи держави загалом і до окремих правових та політичних інститутів зокрема.

У більшості випадків антиціннісна правосвідомість людини, спрямована на праволомну діяльність, є проявом аномії суспільства та його цінностей [7].

Сьогодні багато країн світу, зокрема й Україна, перебувають у такому стані або ж виходять із нього в процесі власної еволюції. Аномія неминуча під час переорієнтації суспільства на інші моральні, економічні, політичні та правові цінності, у ситуаціях економічних і політичних криз, що неминуче призводить до зміни правосвідомості людей, переорієнтування її на правомірне світосприйняття на основі суспільних інтересів і потреб. Тому, як бачимо, в сучасному демократичному державно-правовому суспільстві дієвим є насамперед природно-правовий ідеал. Позитивно-правові цінності, якщо під ними розуміти цінність закону, звісно, важливі, проте цивілізаційний розвиток людства доводить, що дуже часто такі цінності (за умови, якщо вони претендують на абсолютність) призводять до кризово-катастрофічних станів у суспільстві, і людина, намагаючись вийти з такого стану

існування, неодмінно повертається до природно-правового ідеалу через певні перетворення й зміну власної діяльності.

На сучасному етапі розвитку цивілізації активно поширюються концепції глобалізації, зокрема й у праві. Звичайно, прихильників, як і противників, глобалізаційної діяльності людства багато, і ми не прагнемо підтримувати позицію тих або інших, а лише хочемо вказати на певні позитивні й негативні аспекти такого напрямку в життєдіяльності людини.

Загалом такий підхід до життєдіяльності людей має низку позитивних моментів, тому не можна стверджувати, що він призведе до занепаду духовної, моральної самобутності народів. Його можна порівняти із сім'єю, коли в одній великій родині кожен має свої інтереси, світогляд і ціннісні атитюди. Однак усі члени цієї сім'ї об'єднані або ж роз'єднані саме через поведінку й взаємовідносини один з одним, а не через те, що вони, скажімо, працюють у різних місцях. Їх об'єднує те, що не прописано ні в шлюбному контракті, ні в жодному кодексі – мораль, духовність, спільна ідея. Це ж стосується й природно-правового простору: якщо люди будуть взаємодіяти на основі норм природного права, то й загальні світові інтеграційні процеси також будуть відбуватися на умовах толерантності, взаємоповаги до природних прав кожної людини. Проте це не означає, що мусульманин повинен сповідувати християнські норми чи навпаки. Необхідно зрозуміти, що діяльність людини в природно-правовому просторі повинна ґрунтуватися на любові до ближнього, тоді норми позитивного права вберуть у себе ту любов і повагу до людини та її особистих прав і свобод. Адже, скажімо, нема раю для різних народів, а є один для всіх.

Зрозуміло, що процес глобальних змін досяг значних масштабів, а отже, вивчення здатності природного права врегульовувати суспільні відносини, місця людини в природно-правовому просторі й зміни нею буттєвого простору та соціоприродного простору є актуальними. З огляду на те, що на прикладі розвитку цивілізації ми бачимо, до яких наслідків може призвести діяльність людини, що відкидає норми природного права, варто, можливо, зупинитися та кожній людині для себе, а згодом і всій світовій спільноті, проаналізувати власні вчинки й поведінку, адже жодні державні утворення, авторитетні можновладці й міжнародні організації не здатні створити досконалішої моделі існування людства, ніж це зробив Всевишній за законами природи. Людина може тільки черпати ті істинно вірні норми й самовдосконалюватися на їх основі. За таких умов людство зможе досягнути небачених висот, а у випадку нехтування нормами природного права й розвитку людство приречене.

Людина здатна на основі природно-правової моделі створити правову систему, яка забезпечить їй ідеальні умови розвитку. Звичайно, як ми вже зазначали, ідеалу досягнути неможливо, проте потрібно зажди прагнути до цього. Важливо, щоб людина не забувала, що вона створена за подобою Божою, а тому повинна кожної секунди зіставляти свої вчинки з нормами природного права. Як наслідок, вона ніколи не порушуватиме норм позитивного права, у результаті чого зникне необхідність розв'язувати проблему їх ідеального співіснування, адже ми зможемо створити єдине право на основі всеохоплюючих ідеалів.

Література

1. Головка Б. А. Філософська антропологія : [навчальний посібник] / Б. А. Головка. – К. : ІЗМН, 1997. – 239 с.
2. Кудрявцев В. Н. Современная социология права : [учебник] / В. Н. Кудрявцев. – М. : Юристъ, 1995. – 297 с.
3. Сливка С. С. Філософія права : [навчальний посібник] / С. С. Сливка. – К. : Атіка, 2012. – 256 с.
4. Бачинин В. А. Морально-правовая философия / В. А. Бачинин. – Х. : Консум, 2000. – 208 с.
5. Мучник А. Г. Философия достоинства, свободы и прав человека / А. Г. Мучник. – К. : Парламентское издательство, 2009. – 672 с.
6. Бевзенко Л. Д. Социальная самоорганизация. Синергетическая парадигма: возможности социальных интерпретаций / Л. Д. Бевзенко. – К. : Институт социологии НАН Украины, 2002. – 437 с.
7. Воронович Б. А. Созидательный потенциал человека: социально-философское исследование / Б. А. Воронович. – М. : Мысль, 1988. – 188 с.

Анотація

Романова А. С. Деонтологічна діяльність людини в природно-правовому просторі. – Стаття.

Статтю присвячено деонтологічній діяльності людини в природно-правовому просторі, яка залежить від особливостей формування її правосвідомості й впливає на правову поведінку.

Ключові слова: людина, природно-правовий простір, деонтологічна діяльність, правова поведінка, правомірна діяльність, правомолна поведінка.

Аннотация

Романова А. С. Деонтологическая деятельность человека в природно-правовом пространстве. – Статья.

Статья посвящена деонтологической деятельности человека в природно-правовом пространстве, которая зависит от особенностей формирования его правосознания и влияет на правовое поведение.

Ключевые слова: человек, природно-правовое пространство, деонтологическая деятельность, правовое поведение, правомерная деятельность, правомолное поведение.

Summary

Romanova A. S. Deontological human activity in the natural and legal space. – Article.

The article deals with the deontological human activity in the natural and legal space which depends on the features of the formation of its legal conscience in this space, and this directly affects the legal human behavior.

Key words: man, natural and legal space, deontological activity, legal behavior, lawful activity, unlawful behavior.